Genç Akademisyenlerin Gözünden

Sosyal Bilimler

Editör : Fikret Özçelik
Mustafa Öztürk
Ziya Polat

İstanbul | 2019

Nida® Akademi

Kitabın Adı

Genç Akademisyenlerin Gözünden Sosyal Bilimler

Basım

1. Baskı / 2019

ISBN

978-605-7565-38-9

Yayın ve No

Nida Akademi: 11

Yayın Yönetmeni

Mehmet Kurşunlu

Mizanpaj&Kapak

Mustafa Akbaş

Editörler

Fikret Özçelik
Mustafa Öztürk
Ziya Polat

Yayın

Nida Yayıncılık Dağıtım Pazarlama İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti.

Sertifika No: 27580

Balaban Ağa Mah. Büyük Reşit Paşa Cad. Yümni İş Merkezi No: 16/11 Fatih/İstanbul
Tel: 0212 527 93 86
Faks: 0212 635 03 58
nida@nidayayincilik.com.tr
www.idayayincilik.com.tr

© 2019 Nida Yayıncılık

Her hakkı mahfuzdur. Tanıtım dışında kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar hariç, yayıncının yazılı izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz. Kitapta yer alan yazıların hukuki sorumluluğu ve bütün telif hakları yazara aittir.

Nida | Elvan | Bang | Akademi |

| Nida Çocuk

GENÇ AKADEMİSYENLERİN GÖZÜNDEN SOSYAL BİLİMLER

Editörler
Fikret Özçelik
Mustafa Öztürk
Ziya Polat

Nida® Akademi

205 Zağlûl Rağib Muhammed En-Neccâr'ın "Medhâl İla Diraseti'l-İ'câzi'l-İlmî Fi'l-Kur'ân'il-Kerîm Ve's-Sünneti'n-Nebeviyyeti'l-Mütehhere" İsimli Eserinin İlmî İ'câz Açısından Önemi
Abdurrahim Kızılşeker

249 Medine Vesîkasında Vatandaşlık Mefhûmu
Furkan Çelebi

271 Buhârî'nin Et-Târîhu'l-Kebîr'inde Sahâbe Bilgisi
Mustafa Taş

295 "Kulun Kıyamet Günü Hesaba Çekileceği İlk Âmeli Namazdır" Hadisinin Metin Tahlili
Hüsamettin Kaya

331 Varlıkların En Yalancısının Haklılığı
Musab Koparal

341 Çocuklarda Allah Algısı: Niğde İmam Hatip Ortaokulları Örneği
Abdulgani Özkan

365 Mardin Ulemasından Molla Abdulvehhâb ve "El-İ'râb ve Nazariyyetu'l- 'Âmili Ve'l-Ma'mûl" Adlı Eseri
Halil Akçay

381 Tekke, Zaviye, Dergâh ve Gelişim Süreçleri
İzzettin Aklan

395 Dunaysir'da İlim Hayatı ve İlim Hayatının Hareketliliği
Fidan Yalçınkaya

417 Tanzimat'tan Çok Partili Döneme Geçiş Sürecine Kadar Toplumsal Değişim ve Dönüşümde Din Anlayışının Türk Şiirine Yansımaları
Tuğçe Meç

MARDİN ULEMASINDAN MOLLA ABDULVEHHÂB VE *“el-İ‘RÂB VE NAZARİYYETU’L- ‘ÂMİLİ VE’L-MA‘MÛL”* ADLI ESERİ

Halil AKÇAY

Dr. Öğr. Üyesi
Mardin Artuklu Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

Giriş

Molla ‘Abdulvehhâb[1], son dönemin düşünür, dilbilimci, yazar ve aydın gibi çok yönlü şahsiyetlerindendir. İsmi, ‘Abdulvehhâb Melle Muhammed olsa da çevrede Melle ‘Abdulvehhâb olarak bilindiği ve Melle kelimesinin yerel olup Molla

[1] Molla ‘Abdulvehhâb’ın biri dışında eserleri mevcut olmadığından ve hakkında yapılmış bir çalışmaya rastlamadığımızdan onun hakkında verilen bilgiler canlı kaynaklarla yapılan röportajlardan alınmıştır. Onun hayatı ve eserleri hakkında verilen bilgiler, akrabalarından Kamuran Seyda ile Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Arş. Gör. Hüseyin Zamur’un 29.10.2012 ile 01.05.2014 tarihleri arasında sosyal medya üzerinden müteaddid defa yaptığı röportajdan ve yine Molla ‘Abdulvehhâb’ın kuzeni olan Abdulvahap Beşir el-Kermî’nin (http://www.medaratkurd.com/عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور) (Erişim tarihi, 23.01.2018) internet sitesinde verdiği bilgilerden alınmıştır.

kelimesi daha yaygın olduğu için çalışmamızda “Molla ‘Abdulvehhâb” ismi kullanılacaktır. 12.12.1935 tarihinde Mardin’in Kızıltepe ilçesine bağlı Eymirli (Tibyatê) köyünde doğmuştur. Babası Molla Muhammed, annesi ise Nofâ hanımdır. Küçük yaşta annesiyle birlikte Suriye’nin Türkiye sınırına yakın ‘Âmûdê kentine gitmiştir. Burada Kürt asıllı Molla ‘Abdullatîf el-Omerkî’in medresesinde ilim tahsilatına başlamıştır. Kısa sürede medresenin en çalışkan öğrencileri arasına girmeyi başarmıştır. Derslerindeki başarısının yanında yazısının ve resimlerinin güzelliğiyle de ön plana çıkmıştır. Hem Arapçayı hem Kürtçeyi fasih bir dille konuşmaktaydı.

Molla ‘Abdulvehhâb’ın ilim tahsili için Suriye’yi neden tercihi ettiği bilinmemektedir. Ancak Türkiye’de Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat kanunuyla medreselerin resmi olarak kapanması, özellikle Doğu ve Güneydoğuda gizlice tahsil faaliyetlerine devam eden medreseler olsa da birçok ilim talebesinin Suriye’ye göç etmesine sebep olmuştur. Çünkü o dönemde İslami ilimleri öğrenmek herkesin katlanamayacağı meşakkatli bir işti.[2] Komşu ülkelerden Suriye’nin tercih edilmesi, onun yakın olması ve özellikle eski medrese geleneğinin Türkiye’ye nazaran burada bir nebze daha serbestçe devam etmesi ve Türkiye sınırına yakın bölgelerde dil ve kültür birliğinin olması gibi hususlar etken olmuştur.

Molla ‘Abdulvehhâb, Suriye’de medrese tahsilinden sonra üniversite tahsiline başlamıştır. Şam Üniversitesinde Arap dili ve edebiyatını okuduktan sonra Şam’a bağlı Şeyh Miskîn köyünde ve Halep iline bağlı el-Bâb şehrinde

---

2 Halil Akçay, “*Son Dönem Tasavvuf ‘Âlimlerinden Şeyh Muhammed Emin el-Hayderi*”, *Uluslararası Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı’dan Günümüze Kürtler Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2012 Bingöl, s. 393 (392-404).

bir müddet dersler vermiştir. Mısır'ın ikinci cumhurbaşkanı Cemâl 'Abdunnâsır döneminde Mısır'a gitmiş, burada Kahire'de 1957 yılında açılan "Arapların Sesi" radyosunda 'İsmet el-Huseynî adında bir arkadaşıyla Kürtçe sunumlar yapmıştır. Bu programın tarihte ilk Kürtçe yayın olması yönünden büyük önem taşımaktadır.[3] 45 dakikalık programda Kürtçe olarak haberler sunulmakta, hikâyeler okunmakta ve Kürtçe şarkılar dinletilmekteydi.[4] Programda yine Cemâl 'Abdunnâsır'ın Kürtçeye tercümesinde ön ayak olduğu İbnu'l-Ezrak'ın *Meyyâfarıkîn* adlı eserinden bölümler de okunmaktaydı. Molla 'Abdulvehhâb, 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti adıyla birleşmiş olan Mısır ile Suriye'nin birliği 1961'de bozulunca Mısır'dan ayrılmıştır. Kuzeni Molla Beşir'in verdiği bilgiye Molla 'Abdulvehhâb el-Cezîre'ye geri dönmüştür. Bununla muhtemelen Suriye'yi ya da Türkiye'yi kast etmiştir. Ancak geri döndü ifadesiyle, ilk olarak Suriye'ye dönüşünü kast etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Mısır'a Suriye'den gitmiştir.

Molla 'Abdulvehhâb, 1970 yılında Doğu'yu terk edip Batı'ya yani Avrupa'ya gitmiştir. Giderken kurduğu "*ey Şark, eğer madem sen kendini değiştiremiyorsun o halde ben senden ayrılacağım*" cümlesi, ilmî, kültürel ve yaşantı olarak onun düşüncesinde yer edinen Şark ile olması gereken Şark arasında büyük farkların olduğu ve Batı'ya, hedeflerini gerçekleştirmek için gittiği anlaşılmaktadır.

Molla 'Abdulvehhâb, 1970-79 tarihleri arasında Almanya'da kalmıştır. Ancak hangi görev ve faaliyetlerde bulunduğuna dair bir bilgi sahibi değiliz. 1979'dan 2002'de

---

3 http://www.orient-news.net/ar/news_show/86726 (erişim tarihi: 17.04.2018)

4 Ali Ağcakolu, Ortadoğu'da Kürtçe Radyo Yayınları: Erivan Radyosu Örneği (1955-1990), Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Siyasi Tarihi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul 2012, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*), s. 53.

vefat edene kadar İsveç'te ikamet etmiştir. İsveç'te İslam dinini tanıtmak, oradaki Müslümanlara dini hizmetler sunabilmek için 1983'te İslam Merkezi'ni açmıştır. Burada Pakistanlı Müslümanlarla ve özellikle tasavvuf ehli olanlarıyla münasebeti olmuştur. Bu merkezde imamlık yapar ve İslam dini ile ilgili dersler verirdi. Molla 'Abdulvehhâb, 11.06.2002 tarihinde 67 yaşında iken İsveç'in başkenti Stockholm'da vefat etmiştir.

Molla 'Abdulvehhâb'ın aşağıda verilen ve farklı konularda yazılan birden fazla eseri vardır:

a. *el-Hubb ve'l-edeb (Aşk ve Edebiyat)*:

Kitabın kapağında başlık kısmında "el-Hubb (Aşk)" kelimesinin yanında kırmızı renkle boyanmış kalp ve kalbin yanında da "من شريعة القلوب (kalplerin hukukundan)" ifadesi yer almaktadır. "el-Edeb (Edebiyat)" kelimesinin yanında ise kalem resimleri mevcuttur.[5] Nitekim onun hat ve resimde mahir olduğu daha önce belirtilmişti.

Molla 'Abdulvehhâb'ın bu eserinin başında besmeleyi yazmadığı gibi "ey hürriyet, senin adınla başlıyorum" diye yazması özellikle yakın çevresindeki ulema tarafından eleştirilmesine sebep olmuştur. Hatta bundan dolayı eserine, "*bereketsiz ve boş bir kitaptır*" anlamında Kürtçeyle "*ev kitâbek berrâdâyiye*" demişlerdir. Molla 'Abdulvehhâb, bunun üzerine onlara cevaben "*Resulullah (s.a.v.) besmeleyi yazmayı değil okumayı tavsiye etmiştir ki ben de bu eserimi yazarken besmeleyle başladım. Ancak yazarak değil, okuyarak*" demiştir. Molla 'Abdulvehhâb'ın

---

5 Eserle ilgili bilgiler, eseri gören ve iki defa okuduğunu ancak şu anda kayıp olduğu bilgisini veren Molla Abdulvahap'ın kuzeni (teyzesinin oğlu) Abdulvahap Beşir el-Kermî'nin verdiği bilgilerdir (http://www.medaratkurd.com/-عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور). (Erişim tarihi, 23.01.2018)

özgürlüğe olan şevki ve daima özgürlüğü ön plana çıkarması aslında Türkiye'de o dönemde özellikle din ve dil hürriyetinin iyice kısıtlandığını göstermektedir.

Molla 'Abdulvehhâb, bu eserinde insan hürriyetinden, insanın mutluluğundan ve insan gönlünün ünsiyet peyda ettiği hususları ele almıştır. Bunun yanında sevgi ve aşk konularından, erkek ile kadın arasındaki duygusal bağdan bahsetmiştir. Bütün bunları Çekya (eski ismiyle Çek Cumhuriyeti) devletinin Bohemya bölgesinde hayali olarak verdiği bir konferansta sunmaktadır. Bu konferansta kendi başkanlığında peygamberleri, filozofları, edipleri ve şairleri toplamıştır. Ayrıca bu konferansa Ebû Nuvas, Nasrettin Hoca, Ebu'l-Kâsım et-Tanbûrî gibi söz ustaları ve mizahlarıyla ünlü şahısları da katmıştır. Bu hayali konferansta aşkın iki temel unsuru üzerinde durmuştur. Birincisi, aşkın, insan kalbinin vitamini olması, ikincisi ise aşkın, düşüncenin, duygunun ve nefsi, enaniyetten, kinden ve davranış bozukluğundan temizlemenin gıdası olmasıdır. Eserin 1964 yılında neşredilmekle birlikte elde mevcut değildir.[6] Eser, müellifin hayal âleminde kurgulayıp verdiği bilgilerden müteşekkil olması özelliğiyle İtalyan politikacı ve yazar Dante'nin (ö. 721/1321) *İlahi Komedya*[7] ile Endülüs'lü vezir ve şair İbn Şuheyd'in (ö. 426/1035) *et-Tevâbi' ve'z-Zevâbi'*[8] adlı eserlerine benzerlik taşımaktadır.

---

6 el-Kermî, http://www.medaratkurd.com/عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور. (Erişim tarihi, 23.01.2018)

7 Bu eser için bkz. Dante Alighieri, İlahi Komedya, Çev: Rekin Teksoy, 12. Baskı, Oğlak Yayıncılık, 2011 İstanbul.

8 Bu eser için bkz. İbn Şuheyd el-Endelusî, *et-Tevâbi' ve'z-zevâbi',* Tahk: Butrus el-Bustânî, Dâru Sâdır, Beyrut 1996.

b. *el-İ'râb ve nazariyetu'l-'âmili ve'l-ma'mûl*:

Çalışmamıza konu olan bu eser, mahtut haldedir. Arapça gramerinin temelini oluşturan irab ile irabı oluşturun iki unsur olan âmil ve mamul konuları ele alınmıştır. Eserle ilgili detaylı bilgiler ilgili bölümde verilecektir.

c. İsminin ne olduğu bilgisine ulaşmadığımız ancak sigara ve zararları hakkında Molla 'Abdulvehhâb'ın yazdığı küçük bir risalesinden söz edilmiştir.[9]

d. Molla 'Abdulvehhâb'ın, nerede ve ne zaman çıkarıldığı bilinmeyen *el-Hicre* adında küçük çapta bir gazetenin sahibi olduğundan da bahsedilmiştir.[10]

Molla 'Abdulvehhâb'ın kuzeni Kamuran Seyda, onun çok sayıda eserinin olduğunun fakat elde mevcut olmadığını belirtmektedir.

1. Molla 'Abdulvehhâb'ın "*el-İ'râb ve nazariyetu'l-'âmili ve'l-ma'mûl*" Adlı Eseri

Molla 'Abdulvehhâb'ın çalışmamıza konu olan eseri *el-İrâb ve nazariyyetu'l- âmili ve'l-mamûl*'dur. Söz konusu eser, Arapça gramerinin temelini oluşturan irab unsuru ile irabın sebebi olan âmil ve sonucu olan mâmûl unsurlarını ele almıştır. Molla 'Abdulvehhâb, bu hususlar hakkında eski ve yeni dilcilerin görüşlerini serdettikten sonra kendi görüş ve düşüncelerini beyan etmiştir. Özellikle irabın gereksiz olduğu fikrine şiddetle karşı çıkmış ve bu görüşte onlara reddiye şeklinde cevaplar vermiştir.

---

9 el-Kermî, http://www.medaratkurd.com/عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور. (Erişim tarihi, 23.01.2018)

10 el-Kermî, http://www.medaratkurd.com/عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور. (Erişim tarihi, 23.01.2018)

1.1. Şekil

Eser, mahtuttur. Elimizde mevcut olan nüsha, asıl yazmanın fotokopisidir. Ancak müellif ya da müstensih tarafından yazıldığı malum değildir. Eser 53 sayfadan (27 varaktan) oluşmaktadır. Her sayfası ortalama 25 satırdan meydana gelmektedir. Kapak sayfasında "الإعراب ونظرية العامل والمعمول (*el-İ'râb ve nazariyetu'l-'âmili ve'l-ma'mûl)*" adında bir başlık ile aşağısında "عبد الوهاب مَلاًّ محمَّد ('Abdulvahhâb Mellâ Muhammed)" şeklinde müellifin ismi yer almaktadır. Sayfa numarası kapak sayfasından başlamıştır. Eserde mukaddime yer almamakta, doğruda irabın lügat ve ıstılah anlamıyla başlamaktadır. Eserin sonunda kaynakça ve fihrist bölümü vardır. Kaynakçada 23 eser ismi yer almaktadır.

1.2. Üslup

Müellif eserine besmeleyle başlamış ancak hamdele ve salvele getirmeden doğrudan konuya girmiştir. Konu olarak irab kavramının sözlük ve terim anlamlarını vererek başlamıştır. Konuları verirken kavramlar varsa onların lügat ve terim anlamlarını açıklar sonra konu ile ilgili farklı görüşleri zikretmektedir. Bütün görüşlerin sonunda kendisinin tercih ettiği görüşü ya da varsa kendisine ait görüşü belirttiği gibi tercih nedenini de ortaya koymaktadır. Bazen de uygun görmediği görüşü eleştirir ve hatalı olduğu hususa işaret eder. Örneğin irabın lafzi ya da manevi olduğu husundaki ihtilafın taraflarını ve görüşlerini zikrettikten sonra birinci görüşün daha isabetli olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

والمذهب الأول أقرب إلى الصواب، لأنّ المذهب الثاني يقتضي أنَّ تغيير الأول ليس إعرابا، لأنّ العوامل لم تختلف بعدُ، وليس كذلك. ويضح أنّ المراء بقولهم «اختلاف العوامل» إمكانية ذلك، فلا وجه للاعتراض على الثاني،

ولأقربية الأول عليه، كما مرّت الإشارة إليه.

"*Birinci görüş (irabın lafzî olduğu) daha doğrudur. Çünkü ikinci görüş (irabın manevî olduğu), ilk değişikliğin irab olmadığını gerektirir. Çünkü âmil, henüz değişmemiştir. Oysaki öyle değildir. Onların 'âmillerin değişmesi' sözünden zaten bu anlaşılmaktadır. O halde daha önce işaret edildiği gibi, ikinci görüşe itiraz etmenin lüzumu ve birinci görüşün ikinciye göre doğruya daha yakın olduğunu söylemeye dahi gerek yoktur*."

Müellif, konulara başlık verirken كتاب، فصل، باب gibi ana ya da alt başlıklara ayırmamıştır. Ana başlık ile temel başlıkları bir birinden ayırt edecek rakam ya da harfler de vermemiştir. Başlıklandırma yaparken bazen kavramın kendisini vermiş, bazen de bir soru şeklinde vermiştir. Aşağıda bazı başlık örnekleri verilmiştir:

الإعراب لغة واصطلاحًا

آلإعراب يتبع الـمعنى أم المعنى يتبع الإعراب؟

الإعراب عند ابن جني (-293 ه)

1.3. Muhteva

Eserin muhtevası Arap dili gramerinin büyük çoğunluğunu oluşturan irab ve iraba dair yapılan tartışmalardır. İrabın gerekliliği, iraba yönelik yapılan eleştiriler ve irabın ortaya çıkmasını sağlayan âmil ile mamul etrafında cereyan eden ihtilaflar eserin temel konusudur.

Müellif, eserine irabın lügat ve ıstılah anlamını vererek başlamıştır. Âcurrûmiyye'nin sahibi es-Sanhâcî, İbn Cinnî, Sibeveyh, el-Uşmûnî gibi dilci ve nahivcilerin irab ile ilgili görüşlerini ele almıştır.

Eserde yaklaşık 6 sayfada irabın kavramının tanımı verildikten sonra irabın lafzî veya manevi olduğu hususu üzerindeki tartışmalar ele alınmıştır. İrabın delillendirilmesinin gerekli olduğu, irabın, cümlenin unsurlarını belirlemede dolayısıyla cümleyi anlamada gerekli olduğu hususu ortaya konmuştur. İrabın gerekliliğini savunanlar ile buna muhalefet eden İbn Madâ'nın görüşleri zikredilmiştir. Müellifin İbn Madâ'ya verdiği cevaplar da bir başlık altında işlenmiştir.

Müellif, irabın birincil, ikincil ve üçüncül delilleri konusunu da ele almıştır. Bu konuda özellikle İbn Madâ'nın görüşlerini serdettikten sonra hangi delil grubunun nerede işimize yarayacağını ortaya koymuştur.

Molla 'Abdulvehhâb, sadece eski dilcilerin görüşlerini ortaya koymamıştır, özellikle İbn Madâ'nın görüşlerini benimseyip iraba karşı çıkan İbrahim Mustafa, Taha Hüseyin, 'Abdulmute'âl es-Sa'îdî, Şevkî Dayf, İbrahim Enis gibi son dönem dilcilerinden bahsetmiş, onların görüşlerini verdikten sonra düştükleri yanlışlara dikkat çekmiştir. Onlara yazılan reddiye mahiyetinde kitaplardan da bahsetmiştir. Eserin en geniş kısmını oluşturan bu bölüm, iraba yapılan günümüz itirazları ve onlara verilen cevaplar teşkil etmektedir.

Müellif, eserini, irabın gerekliliği konusuna güzel bir örnek olan ve Ebû Muhammed Yahyâ b. el-Mubârek el-Yezîdî ile el-Kisâî'nin Harûn er-Reşîd'in huzurunda bir beytin doğru anlaşılması üzerine cereyan eden ve irabı savunan el-Yezîdî'nin galip gelmesiyle sonuçlanan şu diyalog ile bitirmiştir:

el-Yezîdî: Şu iki beytin bu şekilde kullanımına cevaz verir misin?

ما رَأَيْنا خَرَبًا نَقَّـ - ـرَ عنه البيضَ صَقْرُ

لا يكونُ العَيْرُ مُهْرًا - لا يكون الـمُهْرُ مُهْرُ[11]

"*Yumurtasından şahinin çıktığı bir toy kuşunu görmedik. Yaban eşeği tay olmaz. Olmaz, (çünkü) tay, taydır*."

el-Kisâî: لا يكون الـمَهْرُ مَهْرًا şeklinde değiştirirsek evet caizdir.

el-Yezîdî: iyice bak.

el-Kisâî, beyti tekrar inceleyip aynı şekilde cevap verdi.

el-Yezîdî: لا يكون الـمُهْرُ مُهْرًا şeklinde okumak irapta mümkün değildir. Beyitler gayet güzel olup onlarda irap hatası yoktur.

Çünkü burada لا يكون'nun irabı cümleyi bir birine bağlamak içindir. Önceki لا يكون'nun tekrarı ve tekididir. الـمهرُ مهرٌ ise mübteda ve haberden oluşmaktadır. Beytin verdiği anlam da bu şekildedir.

2. Eserin Önemi

el-İrâb ve nazariyyetu'l- âmili ve'l-mamûl, Arap dili felsefesi açısından önemli bir eserdir. Nitekim irab, âmil ve mamul ile ilgili eski ve yeni dilcilerin görüşleri bir arada barındırmaktadır. Müellifin bu görüşleri yorumu onlar arasında tercih yapması, tercih yaparken ya da görüşünü dile getirirken tahlil yapması ve deliller ortaya koyması eserin önemini ayrıca artırmaktadır.

11 Müellif ya da müstensih, مهر kelimesini م harfinin fethasıyla yazmıştır. Oysa doğrusu م harfinin zammesiyle olacaktır. مُهر tay, at yavrusu anlamında iken, مَهر nikahta kadına verilen mehir anlamındadır. Beytin siyakı مُهر olmasını gerektirmektedir. (مهر kelimesi için bkz: ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'arûs,* مهر maddesi, Thk: 'Abdulhalîm et-Tahâvî, Matba'atu hukûmeti'l-Kuveyt, 1974, XVI/157.)

Eserin başka bir özelliği, eski ve yeni dilcilerden irabın gerekliliğini savunan ile irabın revize edilmesi gerektiğini, birçok yerde irabın gereksiz olduğunu söyleyen dil âlimlerini ve bazılarını eserleriyle birlikte bir arada zikretmiş olmasıdır. Müellif onları zikretmekle kalmamış, gerektiği yerde onlara cevaplar yazmıştır.

Eserin henüz basılmamış olması, tahkik ve tahlilinin yapılmamış olması, onun dil felsefesi alanında öneminin tam olarak ortaya konmasına engel teşkil etmiştir.

Sonuç

Son dönem Mardin âlim, düşünür ve yazarlarından Molla 'Abdulvehhâb, Suriye'de medresede İslami ilimleri okuduktan sonra Şam Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatından mezun olmuştur. Mısır'da Kahire Radyosunda Kürtçe programlar sunmuş bir aktivist olmuştur. Avrupa'da Almanya ve İsveç'te hizmetlerine devam etmiş, İsveç'te İslam Merkezini açmıştır. Farklı alanlarda eserleri de olan Molla 'Abdulvehhâb, hürriyet düşkünü bir insandır. Bunu "*el-Hubb ve'l-edeb*" adlı eserinde ortaya koymuştur. Çalışmamıza konu olan *el-İrâb ve nazariyyetu'l- âmili ve'l-mamûl* ise Arap dili felsefesi alanında yazılmıştır. Sigara hakkında yazdığı bir risalesi vardır. Ayrıca *el-Hicre* adında çıkardığı bir gazetesinden bahsedilir. Eserlerinden sadece *el-Hubb ve'l-edeb* basılmıştır. *el-İrâb ve nazariyyetu'l- âmili ve'l-mamûl* dışındaki eserlerinden hiçbirinin elde mevcut olmaması esef vericidir.

el-İ'râb ve nazariyyetu'l- âmili ve'l-mamûl adlı eseri Arap dili felsefesi açısından yazılmış kayda değer bir eserdir. Müellif, bu eserinde, Arap dili gramerinin temeli oluşturan irab, âmil ve mamul kavramları hakkında dile getirilen farklı görüşleri bir arada zikretmiş. Onlardan

tercih ettiğini açıkça belirtmiş, neden tercih ettiğini delillendirmiştir. Sonuç olarak irabın gerekliliği konusunda beyan edilen görüşleri desteklemiş, iraba karşı çıkanlara reddiyeler sunmuştur.

KAYNAKLAR

AĞCAKULU, Ali, Ortadoğu'da Kürtçe Radyo Yayınları: Erivan Radyosu Örneği (1955-1990), Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Siyasi Tarihi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul 2012, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*).

AKÇAY, Halil, "*Son Dönem Tasavvuf 'Âlimlerinden Şeyh Muhammed Emin el-Hayderi*", *Uluslararası Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Sempozyumu*, 6-8 Ekim 2012 Bingöl, s. 393 (392-404).

ALİGHİERİ, Dante, *İlahi Komedya*, Çev: Rekin Teksoy, 12. Baskı, Oğlak Yayıncılık, 2011 İstanbul.

İBN ŞUHEYD, Ebû 'Âmir Ahmed b. 'Abdulmelik el-Endelusî, *et-Tevâbi' ve'z-zevâbi'*, Tahk: Butrus el-Bustânî, Dâru Sâdır, Beyrut 1996.

el-KERMÎ, Abdulvahap Beşir *(http://www.medaratkurd.com/عبد-الوهاب-ملا-المبدع-الكردي-المغمور)* (Erişim tarihi, 23.01.2018) internet sitesinde verdiği bilgilerden alınmıştır.

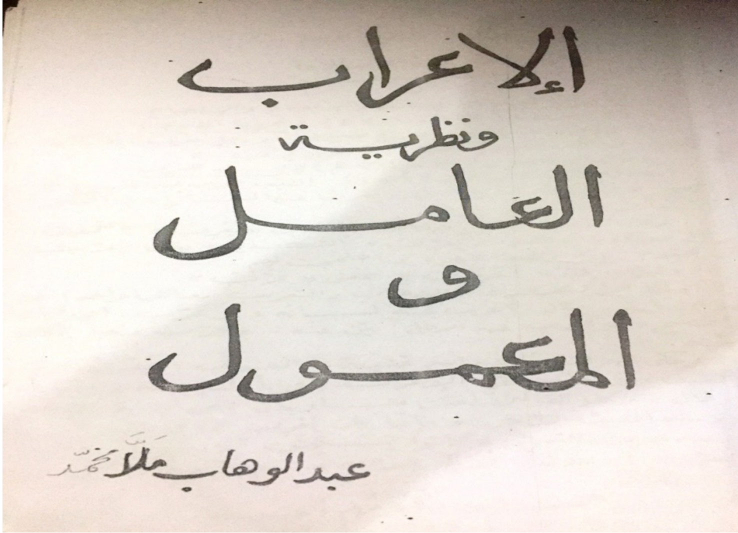
SEYDA, Kamuran (Molla 'Abdulvehhâb'ın kuzeni) ile Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden Arş. Gör. Hüseyin Zamur'un 29.10.2012 ile 01.05.2014 tarihleri arasında sosyal medya üzerinden müteaddid defa yaptığı röportaj.

ez-ZEBÎDÎ, el-Murtadâ, *Tâcu’l-‘arûs*, Thk: ‘Abdulhalîm et-Tahâvî, Matba‘atu hukûmeti’l-Kuveyt, 1974, XVI/157.

http://www.orient-news.net/ar/news_show/86726 (erişim tarihi: 17.04.2018)

Ekler: *el-İrâb ve nazariyyetu’l- âmili ve’l-mamûl* adlı eserden bazı sayfa örnekleri

Ek-1 Kapak Sayfası

الإعراب
ونظرية
العامل
و
المعمول

عبدالوهاب ملا محمد

Ek-2 İlk Sayfa

٢

بسم الله الرحمن الرحيم

الإعراب لغة واصطلاحا

الإعراب لغة: الإبانة والإيضاح والإفصاح.

قال ابن دريد (٢٢٣ - ٣٢١ هـ) في جمهرة اللغة:

« وإعراب الكلام: إيضاح فصيحه. ورجل معرب: إذا كان فصيحا. ورجل معرب [أيضا]: له خيل عِراب.»

وقال ابن منظور (٦٣٠ - ٧١١ هـ) في لسان العرب:

« وروي عن النبيّ (ص) أنه قال: الثيّب تعرب عن نفسها. أي تفصح. وفي حديث آخر: الثيّب يُعْرِبُ عنها لسانُها، والبكر تُستأمَرُ في نفسها.

وقال أبو عبيد: هذا الحرف جاء في الحديث: «يُعْرِبُ» بالتخفيف.

وقال الفرّاء: إنما هو: «يُعَرِّبُ» بالتشديد، يقال: عرّبت عن القوم. إذا تكلمت عنهم، واحتججت لهم.

وقيل: إنّه «أَعْرَبَ» بمعنى «عَرَّبَ».

وقال الأزهري: الإعراب والتعريب معناهما واحد، وهو الإبانة. يقال: أَعْرَبَ عنه لسانُه، وعَرَّبَ. أي أبان وأفصح. وأعرب عن الرجل: بيّن عنه. وعرّب عنه: تكلم بحجّته.

وحكى ابن الأثير عن ابن قتيبة: الصواب: يُعْرِبُ عنها، بالتخفيف، وإنّما سمّي الإعراب إعراباً لتبيينه وإيضاحه.

قال: وكلا القولين لغتان متساويتان بمعنى الإبانة والإيضاح.

ومنه الحديث الآخر: «فإنّما كان يُعْرِب عمّا في قلبه لسانُه»

ومنه حديث التيمي: «كانوا يَسْتَحِبُّونَ أن يلقّنوا الصبيّ حين يُعَرِّبُ أن يقول: لا إله إلا الله سبع مرّات. أي حين ينطق ويتكلم.

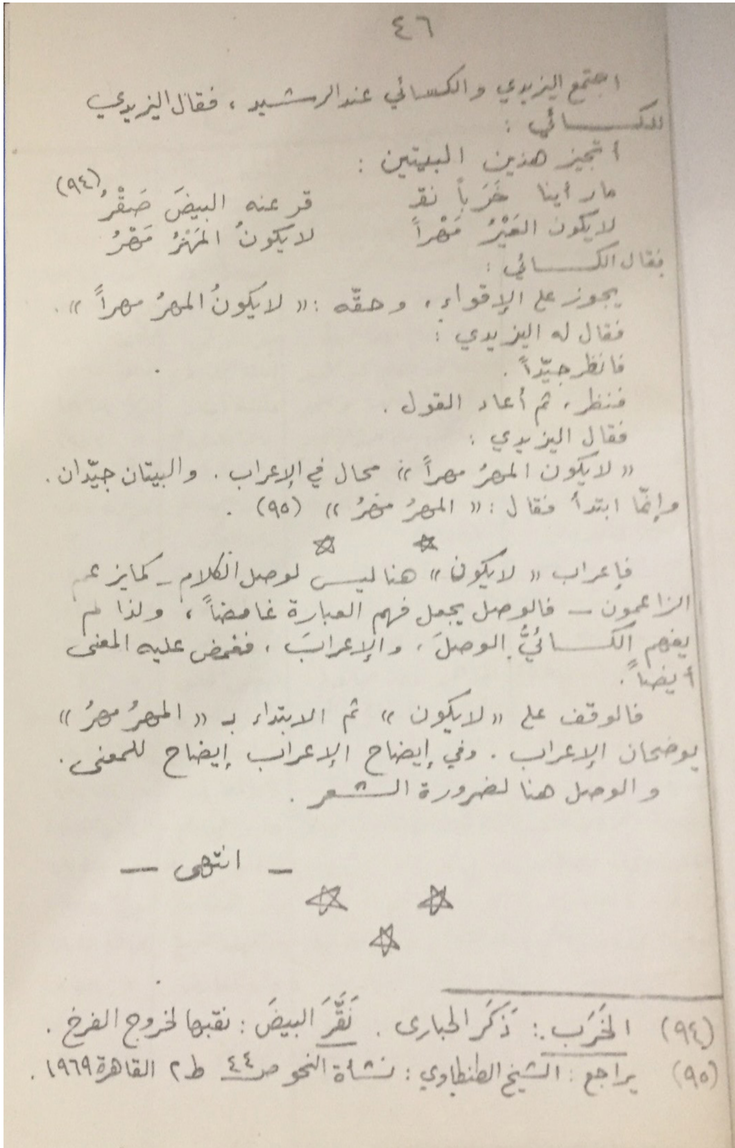
وفي حديث السقيفة: أَعْرَبُهُم أحساباً. أي أَبْيَنُهُم وأوضحُهم. ويقال: أَعْرِبْ عما في ضميرك. أي أَبِنْ.

ومن هذا يقال للرجل الذي أفصح بالكلام: أَعْرَبَ...

وأَعْرَبَ الكلامَ، وأَعْرَبَ به: بيّنه.

أنشد أبو زياد:

Ek-3 46. Sayfa

٤٦

اجتمع اليزيدي والكسائي عند الرشيد، فقال اليزيدي للكسائي:

أجِز هذين البيتين:

ما رأينا خَرَباً نَقـ ... قرَ عنه البيضَ صَقْر (٩٤)

لايكون العَيْرُ مُهراً ... لايكونُ المُهْرُ مُهْرُ

فقال الكسائي:

يجوز على الإقواء، وحقّه: «لايكون المهرُ مهراً».

فقال له اليزيدي:

فانظر جيّداً.

فنظر، ثم أعاد القول.

فقال اليزيدي:

«لايكون المهرُ مهراً» محال في الإعراب. والبيتان جيّدان.

وإنّما ابتدأ فقال: «المهرُ مهرُ» (٩٥).

☆ ☆

فإعراب «لايكون» هنا ليس لوصل الكلام -كما يزعم الزاعمون- فالوصل يجعل فهم العبارة غامضاً، ولذا لم يفهم الكسائيُّ الوصلَ، والإعرابَ، فغمض عليه المعنى أيضاً.

فالوقف على «لايكون» ثم الابتداء بـ «المهرُ مهرُ» يوضحان الإعراب. وفي إيضاح الإعراب إيضاح للمعنى.

والوصل هنا لضرورة الشعر.

— انتهى —

☆ ☆ ☆

(٩٤) الخَرَب: ذكر الحبارى. نَقَّرَ البيضَ: نقبها لخروج الفرخ.

(٩٥) يراجع: الشيخ الطنطاوي: نشأة النحو ص٤٤ ط٢ القاهرة ١٩٦٩.

Ek-4 Fihrist Sayfası

٤٩

الفهرست

ص	
٢	الإعراب لغةً واصطلاحاً
٢	الإعراب لغةً.
٣	الإعراب اصطلاحاً
٤	الإعراب والحضرمة
٥	الإعراب عند ابن جنّي (- ٣٩٢ هـ)
٨	هل الإعراب لفظي أو معنوي ؟
١١	هل يعلل الإعراب ؟
١٤	الإعراب هو الفاروق
١٦	ابن مُضاء القرطبي ضدّ عامل الإعراب
١٨	المغالطة
٢١	الردّ على ابن مُضاء (- ٥٩٢ هـ)
٢٥	العِلل الأُوَل والثواني والثوالث
٢٨	المقلّدون في عصرنا
٣٣	التخريب والإفساد
٣٩	آلإعراب يتبع المعنى أم المعنى يتبع الإعراب ؟
٣٩	مذهب سيبويه أنّ الإعراب بعد الحرف
٣٩	وظيفة الإعراب
٤٠	معاني حركات الإعراب
٤٠	معنى الرفع
٤٠	معنى النصب
٤١	معنى الجرّ
٤١	تعليل حركات الإعراب عند الزجّاجي (-٣٣٧ هـ)